

Для приміток

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Г.КОРОЛЕНКА

Кафедра музики

**Методика діагностики
аксіологічної сфери особистості на уроках
музичного мистецтва**

Полтава – 2008

Методика діагностики аксіологічної сфери особистості на уроках музичного мистецтва: методичні рекомендації /Укл. Н.Ю.Дем'янка, З.В.Солоха. – Полтава: ПДПУ імені В.Г.Короленка, 2008. – 33 с.

Рецензенти:

– заслужений працівник культури України, викладач Полтавського державного музичного училища імені М.В. Лисенка **Кучер В.П.**
– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка **Лобач О.О.**

Зміст

Вступ	3
Аксіологічна сфера: теоретико-методологічний аспект	5
Зміст методики діагностики аксіологічної сфери на уроках музичного мистецтва	13
Список рекомендованої літератури	30

Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Протокол № від 2008 р.

32. Слободчиков В.И. Психологические проблемы становления внутреннего мира человека //Вопросы психологии. 1986. – №6. – с. 14-22

33. Словарь иностранных слов /Под ред. И.В.Лёхина, и Ф.Н.Петрова. – М.: Государственное из-во иностранных и национальных словарей, 1985. – 853 с.

34. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Ростов н/Д.: «Феникс», 1996. – 736 с.

35. Сухобская Г.С. Творческий потенциал учителя и его потребность в психолого-педагогических знаниях //Профессиональные потребности учителя в психолого-педагогических знаниях. – М.: Просвещение. – 1987. – 330 с.

36. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания.: Учеб. пособие. – М.: Музыка, 1989. – 175 с.

37. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М.: ВЛАДОС, 1995. – 259 с.

38. Экспериментальные методы исследования личности //Основы конструктивного общения: Практикум./Под ред. Т.Г.Григорьевой. – Новосибирск: Издательство Новосибирского университета, 1997. – 233 с.

39. Энциклопедический словарь медицинских терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – Т.2. – С. 389.

**Методика діагностики аксіологічної сфери
особистості на уроках музичного мистецтва:
методичні рекомендації**

/Укл. Н.Ю.Дем'яно, З.В.Солоха.

Підписано до друку 2008 р.

Комп'ютерний набір і верстка Дем'яно Н.Ю.

Формат 60x84 1/32. Папір друкарський.

Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 1,5.

18. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. – М.: Педагогика, 1985. – 412 с.
19. Мургулец Л.В. Методы социально-психологической диагностики личности: Учебное пособие. – М.: «ВЛАДОС», 1990. – 214 с.
20. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высш. учебн. заведений: В 3-х кн. – 3-е изд. – Кн. 3. – М.: «ВЛАДОС», 2000. – 631 с.
21. Общая психология. Учебник для студентов педагогических институтов /Под ред. А. В. Петровского. – М: Просвещение, 1986.– 464 с.
22. Основи загальної психології /За ред. С.Д. Максименка. – К.: НППД «Перспектива», 1998. – 367 с.
23. Основи педагогічних досліджень: Навчально-педагогічний посібник для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають дисципліни мистецького циклу /О.П.Рудницька, А.Г.Болгарський, Т.Ю.Свистельнікова. – К.: «Експрес-об'ява», 1998. – 143 с.
24. Педагогическая психология: Учебник для студентов высш. учебных заведений /Под ред. Н.В. Ключевой. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС. - 2003.– 400 с.
25. Петрушин В.П. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
26. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука. – 1986.–254 с.
27. Практикум по общей психологии /Под ред. А.И. Щербакова. – М.: «Довгань», 1990. – 287 с.
28. Психодиагностика: Учебник для вузов /Л.Ф.Бурлачук. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с.
29. Ратанова Т.А., Шлехта Н.Ф. Психодиагностические методы изучения личности: Учебное пособие. – М.: МПСИ: Флинта, 1998. – 396 с.
30. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб: Питер. – 1999. – Серия «Мастера психологии». – 720 с.
31. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.

Список рекомендованої літератури

1. Аванесов В.С. Тесты в социологическом исследовании. – М.: Наука, 1982. – 200 с.
2. Артюхова Ю.В. Ценности и воспитание //Педагогика. – 1999. – №4. – С. 117-121.
3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе //Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – Ч. II. – М.: Просвещение, 1981. – 369 с.
4. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К., 1989. – 199 с.
5. Войтко В.И., Гильбух Ю.З. О некоторых основных понятиях психодиагностики //Вопросы психологии. – 1976. № 4. – С. 75-89.
6. Гильбух Ю.З. Психодиагностика в школе. – М.: Просвещение, 1989. – 79 с.
7. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения // Вопросы психологии. – 1994. – №3. –с. 43-52.
8. Гуревич К.М. Что такое психодиагностика. – М., 1985. – 80 с.
9. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. – М.: Просвещение, 1978. – 180 с.
10. Здравомыслов А.Г. Потребность. Интересы. Ценности. – М., 1986. – 72 с.
11. Каган М.С. Философская теория ценности. – Санкт-Петербург: ТООТК "Петрополис", 2003. – 205 с.
12. Каган М.С. Філософія культури. – Спб.: ТООТК «Петрополис», 1996. – 414 с.
13. Караковский В. Общечеловеческие ценности – основа учебно-воспитательного процесса. //Воспитание школьников. – 1993. – №2. – с. 4-7.
14. Кораблина Е., Ронгинский М. Изучение индивидуально-психологических особенностей личности. – Санкт-Петербург: «Довгань», 1992. –514 с.
15. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики. – Л.: Лениздат, 1984. – 216 с.
16. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
17. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя //Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56-60.

Вступ

Сучасні соціально-економічні перетворення в українській державі, духовне відродження нації потребують активізації процесу розвитку особистості. Провідна місія при цьому покладена на систему освіти. Адже загальновідоме її виняткове стратегічне значення у формуванні людського капіталу, що є рушійною силою в розбудові суспільства.

Серед нових наукових напрямів, які дають змогу ефективно вирішити цю назрілу проблему, доцільно виділити насамперед аксіологію, що народилася в кінці минулого століття і розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину. Цінності охоплюють життя людини і людства в цілому в усіх його проявах, визначають її пізнавальну та мотиваційну сфери, поведінку, почуття, емоції.

Сучасні завдання формування планетарного мислення молодого покоління, закономірне розширення контактів і взаємозв'язків між націями і народами, збереження принципів єдності національного і всесвітнього, їх взаємовплив, інтеграція освітніх процесів, трактування світової культури як гармонії унікальних і неповторних національних цінностей збагачує педагогічний пошук новими технологіями навчання й виховання.

Значні зміни відбуваються і в сфері методики музичного виховання та мистецької освіти. Гуманістична парадигма зумовила появу інноваційних підходів до викладання дисциплін художньо-естетичного циклу, заміну традиційного вивчення мистецьких творів з його імперативними процесами засвоєння фактологічних знань на глибоко особистісне розуміння мистецтва. Аналіз музики збагатився новим феноменологічним методом художнього пізнання, що спрямований на самостійний пошук та творчу інтерпретацію образного змісту твору, відчуття духовної насолоди від його сприйняття, усвідомлення глибинної сутності музики, а через неї – внутрішніх особливостей власного "Я".

Зважаючи на це, актуальності набувають питання про свідомі та підсвідомі реакції учнів у процесі музичного сприйняття, катарсичний характер діалогового спілкування з мистецтвом, рефлексивні механізми самовдосконалення під впливом отриманих художньо-естетичних вражень.

Галузь музичної психології, є проміжною між сферою мистецтва і сферою науки про людину, що зумовлює необхідність ґрунтовної підготовки вчителя музичного мистецтва у двох згаданих сферах. Складність виконання цієї задачі є причиною того, що з даної проблеми практично немає значних узагальнюючих робіт. Кілька монографій зарубіжних авторів – Б.М.Теплова, Г.М.Когана, Е.В.Назайкінського, В.І.Петрушина, Г.М.Ціпіна, та окремі праці вітчизняних дослідників – О.В.Рудницької, А.Г.Болгарського, Т.Ю.Свистельнікова не повною мірою розкривають весь спектр питань, що чекають своєї відповіді. Немає таких робіт і в західних джерелах.

Одним з основних питань музичної психології та педагогіки є проблема виховання сучасної особистості засобами мистецтва. Для того, щоб її розв'язати необхідно вирішити комплекс завдань, серед яких першорядні – визначити сферу індивідуальних духовних та художніх цінностей та дослідити вплив музики на її формування.

Про високу музично-естетичну культуру слухача можна говорити не тоді, коли він емоційно відгукується на музику, що сподобалася йому, а тоді, коли в його переживаннях присутній суспільно значимий зміст, що свідчить про зв'язок слухача з іншими людьми і з усім суспільством у цілому.

Принципи діагностики аксіологічної сфери на уроках музичного мистецтва можуть розглядатись з урахуванням її спрямованості – на себе, на іншу людину, на вищі моральні цінності. Виявлення типу цієї спрямованості значною мірою визначає рівень моральної зрілості людини, характер її ставлення до навколишнього світу.

Застосування науково обґрунтованих методик діагностики аксіологічної сфери учнів створює необхідні передумови для вдосконалення процесу і результату музичного виховання.

альтруїстична	мрії про зустріч, радість спілкування з друзями, здійснення добрих справ для іншого, жаль, прагнення допомогти в біді;
любовна	мрії про зустріч з коханою людиною, порятунок її в хвилину небезпеки, туга за нею, мотиви прощання і розриву відносин;
гедоністична	теми, пов'язані з відпочинком, прогулянками, балами, карнавалами, іграми;
пугністична (від лат. pugna - боротьба)	картини воєн і боїв, описи полювання, погоні, перемоги над ворогом, думки про помсту кривднику;
романтична	картини стародавніх замків, старих садиб, лицарських турнірів, королівських балів, сюжети страшних казок;
естетична	образи літературних героїв (Тетяна Ларіна, Гамлет, Руслан), картини архітектурних і скульптурних пам'ятників.

Коли слухач сприймає музичний твір і він глибоко захоплює його, то в ідеальному випадку відбувається те, що Л.С.Виготський називав чудом мистецтва, а американський психолог А.Маслоу – піковим переживанням. Відбувається катарсична розрядка витиснутих у підсвідомість переживань, у результаті якої слухачі, говорячи словами Аристотеля, "одержують деяке очищення і полегшення, пов'язане з задоволенням".

У момент переживання пікового досвіду людина, згідно А.Маслоу, переживає своє єднання із Всесвітом. Вона виходить за межі свого Я и сприймає світ як своє природне продовження. У момент "піку" людина здобуває особливу "безвинність" сприйняття – вона бачить речі ніби вперше, у їх одиничності, неповторності, уподібнюючись при цьому художнику, закоханому в предмет свого зображення. Такі переживання викликають прагнення до творчості і сприяють зростанню особистості людини [25, с.174].

Аксіологічна сфера: теоретико-методологічний аспект

Аксіологія (від **axia** – цінність, **logos** – вчення, слово) – вчення о цінностях – один з наймолодших розділів філософії. Як самостійна філософська наука вона з'явилася лише наприкінці минулого століття. Зрозуміло, судження про різні види цінностей – благо, добро, красу, святість і т.д. – зустрічаються й у класиків античної філософії, і в теологів середньовіччя, і у ренесансних мислителів, і у філософів Нового часу. Однак узагальнюючого уявлення про цінність як таку і відповідно про закономірність її прояву в різних конкретних формах у філософії не було до середини минулого століття.

Виявлення своєрідності феномена цінності, що принципово відрізняється від фактуальності об'єктивного буття з його предметними формами (Gestalten), було здійснено в 60-і роки XIX століття німецьким філософом Г. Лотце в його трактаті «Основи практичної філософії». До цінностей були віднесені **благі, прекрасні, справедливі** та інші прояви буття, що звернені «до наших почуттів, але зовсім не залежні від нашої волі», і «силою нашого почуття встановлюється визначена градація цих цінностей» [11, с.14].

На початку XX століття Г. Мюнстерберг дав своїй книзі «Філософія цінностей» виразний підзаголовок: «Основні принципи світогляду» і вперше в історії аксіологічної думки побудував таблицю, покликану продемонструвати закономірність будови всеохоплюючого світогляду людини ціннісного осмислення нею світу (таблиця 1) [11, с.15]:

Таблиця 1

	Логічні цінності	Естетичні цінності	Етичні цінності	Мегафізичні цінності
Життєві цінності	Цінності існуючого буття	Цінності єдності	Цінності розвитку	Божественні цінності
Зовнішнього світу	Речі	Гармонія	Зростання	Творіння
Найближчого оточення	Істоти	Любов	Прогрес	Одкровення
Внутрішнього світу	Оцінювання	Щастя	Саморозвиток	Спасіння

Культурні цінності	Цінності взаємозв'язку (предмети пізнання)	Цінності краси (предмети захоплення)	Цінності творіння (предмети визнання)	Основні цінності (предмети переконань)
Зовнішнього світу Найближчого оточення Внутрішнього світу	Природа Історія Розум	Образотворче мистецтво Поезія Музика	Господарство Право Звичаї	Всесвіт Людство Зверх-Я

Психолог А. Маслоу в книзі «До психології буття», що вийшла в 1968 році у США, цілий розділ назвав «Цінності». В ньому **цінність** трактувалась як вибірковий принцип, властивий будь-якій живій істоті, від курчати до людини. Цю концепцію психолог називає «натуралістичною наукою про людські цінності», вважаючи можливим і продуктивним «вивчати вищі цінності або цілі людських істот точно так само, як ми вивчаємо цінності мурах, коней, дерев, або, якщо хочете, марсіан». Але у сучасної людини, існує три рівні цінностей: **загальнолюдський**, на якому формуються «загальні для всіх здорових людей» цінності, оскільки вони породжуються фундаментальними потребами нашого організму, **рівень «цінностей певних груп людей»** і **рівень цінностей «специфічних індивідів»** [11, с.25]. Цінність виявлялася, таким чином, вибірковою установкою, похідною від потреб, а іноді просто ототожнювалася з ними.

В одній з найбільш значних аксіологічних концепцій такого типу – у теорії американського філософа Р. Перрі – цінність розглядається як похідне від людських інтересів. В його праці "Загальна теорія цінності" (її перше видання – 1926 р., друге – 1950 р.) наголошується на тому, що, оскільки "інтереси" охоплюють і біологічну, і фізіологічну, і економічну сфери буття людини, остільки відповідними якостями наділяються і цінності, тим самим перестаючи бути такими в прямому і точному значенні даного поняття. Подібні погляди властиві й іншому класичному представникові "натуралістичної" аксіології – відомому американському філософу Дж. Дьюї (його концепція була предметом спеціального аналізу в роботах В. Прозерського).

Таблиця 3

Музичний твір	Орієнтація		
	на власне благо	на відношення з іншими людьми	суспільна
Бородін. Ноктюрн	Думки про власну невдачу або задоволеність собою. Приємне споглядання	Мрії про приємну зустріч, про любов, думки про близьких людей і бажання їм добра	Міркування про сенс життя, про своє місце в суспільстві
Шостакович. Святкова увертюра	Картини різного роду веселощів, радість без причин	Радість від зустрічі з друзями	Народне свято, радість перемоги народу над ворогом. Боротьба за справедливість. Прагнення до великої і суспільно-значимої мети, радість творчості
Чайковський. Фінал Шостої симфонії	Думки про власну поразку, самотність і безвихідність, туга про минуле	Співчуття горю іншої людини, гіркота втрати близьких, розлука з ними	Скорбота народу в пам'ять про велику людину. Пам'ять про загиблих у війні
Чайковський. 1-а частина Шостої симфонії	Мотиви переслідування, катастрофа особистих планів, думки про самогубство	Мотиви втрати близьких людей, думки про розлуку. Прагнення до друга, що потрапив в біду	Картини суспільних бур, боротьба добра зі злом. Боротьба народу за справедливість

Крім цієї класифікації у вищезазначених творах, існує класифікація Б.І.Додонова, що дозволяє виявити типи емоційної спрямованості особистості [9, с. 41-43]:

Відповіді на ці питання ставлять учнів перед проблемою міркування над загальнолюдськими цінностями, що знаходять своє втілення в звуках музики. Розуміння цих проблем веде до морального розвитку особистості школяра.

Практика музичного виховання показує, що глибоке проникнення в ідеї творів мистецтва досягається тільки в тому випадку, якщо учень зможе побачити в цьому творі щось значиме для себе, те, що відповідає його внутрішнім потребам і сподіванням, якщо вдається досягти співвіднесення змісту твору, нехай навіть написаного у минулому, з духовним світовідчуттям слухача сьогодення. Можливістю такого співвіднесення найбільшою мірою володіє класична музика, яка називається такою у силу своєї художньої досконалості.

При прослуховуванні класичної музики виявити внутрішні потреби і сподівання учнів можна за допомогою таких запитань:

– Які події з твого життя нагадує ця музика? Які спогади і надії вона пробуджує? Що тобі хотілося б зробити, прослухавши цю музику?

Наповнення змісту музичного добутку подіями власного життя висвітлює його сприйняття особистісним змістом, музика здається написаною "про мене". Слід зазначити, що такі завдання вимагають саморозкриття учня, на що він не завжди може погодитись.

Тому після прослуховування музики та її обговорення можна використати **проективний твір** (можна використати лише фрагмент твору) з додатковим завданням – придумати назву твору і перекодувати музичні образи та власні почуття в розповідь, у якій відобразити словами те, що було почуто.

Ціль методики – аналіз продуктів діяльності (твір і є таким продуктом) і самої проєкції інтересів, бажань, потягів учня. Одиницею рахунку в змістовному аналізі творів є «судження, що виражає закономірну думку чи почуття» [38, с. 166]. Проведення цієї методики дозволяє доповнити результати анкетування і одержати інформацію про переконання учнів.

За висловлюваннями школярів щодо того, що вони бачать і чують у запропонованій їм музиці, можна скласти уявлення про спрямованість їх ціннісних орієнтації, які, за В.П.Петрушиним, поділяються на три види – на власне благо, благо іншої людини, благо суспільства (табл. 3) [25,с.172]:

Ч. Морріс віддає перевагу поняттю "потреба", під яким розуміється "тенденція або готовність до певної поведінки", при тому, що, з біхевіористської точки зору, байдуже, яким є характер цієї "потреби" – фізіологічний чи психологічний, організмичний чи духовний, тому що поведінка будь-якої функціональної системи, якщо вона вільна, обумовлена характером і ієрархією її потреб. Однак для культурології, етики, педагогіки, а отже, для аксіології в цілому, важливо, які саме потреби, інтереси породжують ту чи іншу дію – спрага насолоди, утилітарний розрахунок чи моральні, естетичні, релігійні, політичні, духовні прагнення як форми ціннісної орієнтації людини [11, с.26].

Таким чином, в основі сприйняття людиною навколишнього світу і побудови відповідної лінії поведінки є потреби. Усвідомлюючи об'єкт потреби як мету, людина співвідносить свої особисті цілі з цілями соціуму, до якого вона належить, і вносить необхідні корективи, виправлення в зміст своїх цілей або маскує їх у випадку несумісності з цілями суспільства. Коли усвідомлюється не тільки мета як ідеальне передбачення результату діяльності людини, але і реальність здійснення цієї мети в значимому об'єкті, то це розглядається як перспектива особистості.

В усіх контактах з оточуючим світом людина зіштовхується з новими предметами і сторонами дійсності. Коли в силу тих чи інших обставин що-небудь набуває деяку значимість для людини, воно може викликати в неї **інтерес** – специфічну спрямованість на нього особистості.

Слово "інтерес" багатозначне. Можна цікавитися чим-небудь і бути зацікавленим у чому-небудь. Це речі різні, хоча і безперечно пов'язані між собою. Специфічність інтересу, яка відрізняє його від інших тенденцій, що виражають спрямованість особистості, полягає в тому, що інтерес – це зосередженість думок на певному предметі, що викликає прагнення ближче ознайомитися з ним, глибше в нього проникнути, не випустити його з поля зору. Інтерес – тенденція або спрямованість особистості, що полягає в зосередженості її помислів на визначеному предметі. Під помислом при цьому розуміється складне і нероздільне утворення – спрямовану думку, думку-турботу, думку-участь, думку-залучення, що містить у собі, утримує специфічну емоційну забарвленість [30, с. 113].

Як спрямованість помислів, інтерес істотно відрізняється від спрямованості бажань, у якому первинно виявляється потреба. Інтерес

позначається на спрямованості уваги, думок, помислів; потреба – у потягах, бажаннях, волі. Потреба викликає бажання мати предмет, інтерес – ознайомитися з ним.

Інтерес – це мотив, що сприяє орієнтуванню у якій-небудь галузі, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Суб'єктивно для індивіда інтерес виявляється в позитивному емоційному тоні, що здобуває процес пізнання, у бажанні глибше ознайомитися з об'єктом, довідатися про нього ще більше, зрозуміти його [21, с. 211].

Роль інтересів у процесі діяльності винятково велика. Інтереси змушують особистість активно шукати шляхи і способи задоволення спраги знання і розуміння. Задоволення інтересу, що виражає спрямованість особистості, як правило, не спричиняє його згасання, а, внутрішньо перебудовуючись, збагачуючи і поглиблюючи його, викликає виникнення нових інтересів, що відповідають більш високому рівню пізнавальної діяльності.

Будучи обумовлений емоційною привабливістю, інтерес виявляється, насамперед, в увазі, та охоплює всі психічні процеси – сприйняття, пам'ять, мислення. Направляючи їх по визначеному руслу, інтерес разом з тим активізує діяльність особистості.

Інтерес до того чи іншого предмета – науки, музики, образотворчого мистецтва – спонукає до відповідної діяльності, породжуючи схильність або переходить у неї. Таким чином, оскільки предмет, на який спрямована діяльність, і діяльність, що спрямована на цей предмет, нерозривно пов'язані і переходять один в одного, інтерес і схильність теж взаємозалежні, то важко встановити між ними грань [34, с. 541-542].

Інтереси – це важлива сторона мотивації діяльності особистості; але не єдина. Важливим мотивом поведінки є переконання.

Переконання – це система мотивів особистості, що змушує її діяти відповідно до своїх поглядів, принципів, світогляду. Зміст потреб, що виступають у формі переконань, – це знання про навколишній світ природи і суспільства, їх певне розуміння. Коли ці знання утворюють упорядковану і внутрішньо організовану систему поглядів (філософських, естетичних, етичних, природничо-наукових), то вони можуть розглядатись як світогляд людини [22, с. 114].

Еволюція переконань відноситься насамперед до їх змістовної сторони. Думки, ідеї, принципи, що висловлює людина, визначаються

для виявлення головного настрою твору доцільно поставити такі запитання:

– *Які почуття передаються в музиці? Чи відчув ти їх чи просто про них подумав? Які епізоди сподобалися тобі найбільше?*

Варто звернути увагу учня на те, що емоційні переживання людини завжди пов'язані з його моральними цінностями, з тим, що він вважає добром і злом. Усе, що сприяє ствердженню добра на землі, що веде до щастя людини, що розуміється як розквіт його власної особистості і суспільства, у якому він живе, викликає в нас світлі почуття й оптимізм. І все те, що стримує розвиток сил людини, що є порушенням принципів справедливості і моралі, викликається силами зла, конкретне обличчя якого може бути різноманітним.

Виявлення уміння стежити за розвитком образу припускає уміння слухача передавати словами те, що він чує. Щоб з'ясувати сформованість цього уміння слід поставити такі запитання:

– *Як цей твір починається? Який характер має мелодія й інші засоби музичної виразності? Який образ виникає у твоїй свідомості? Як він далі розвивається – плавно чи з різкими контрастами? Як закінчується цей твір? До чого привів розвиток образу?*

При з'ясуванні глибини розуміння твору доцільно запитати в учнів:

– *Як ти думаєш, для чого автор створив цей твір? Яка основна думка володіла ним у процесі його створення? Що він хотів сказати людям своєю музикою?*

Якщо цей твір – програмний, то можна запитати:

– *Чому автор назвав цей твір саме так, а не інакше? Як можна було б передати головну думку твору яким-небудь афоризмом, рядком вірша, образним порівнянням?*

Великий вплив на учнів здійснює не тільки музика, але й особистість самого композитора. Краще дізнавшись про його життя з історичних і мемуарних джерел, слухач, безсумнівно, буде і краще розуміти музику того чи іншого автора. **Проблемні питання** тут можуть бути такі:

– *Яке світовідчуття і світосприймання відрізняє музику даного композитора? У чому б міг бути зміст його моральних пошуків, естетичних ідеалів? Яке ставлення композитора до своїх героїв? Чи ставиться він до них із симпатією, з гумором, з жалем або іронічною посмішкою?*

14. Більше любите слухати музику наодинці?
15. Завжди працюєте під музичний супровід?

Система оцінювання тесту:

Від 0-4 балів: музично-артистичні здібності на сьогодні не розвинуті, необхідно дуже багато працювати над собою, щоб бути культурно-освіченою людиною.

Від 8-16 балів: до музичного мистецтва маєте певне відношення, але в ньому переважає раціональний підхід. Якщо будете працювати у вірному напрямку, є шанс здобути непоганий результат.

Від 16 і більше балів – ця людина народилася, щоб стати музикантом, артистом. Яскрава фантазія, почуття краси.

На характер сприйняття музичного твору впливають, як вважає В.П.Петрушин, загальна культура соціального середовища, прийняте у ній коло читання, вибір видів мистецтва, досвід їх сприйняття слухачем, його психофізіологічні характеристики в момент слухання і багато інших факторів. Говорячи іншими словами, у змісті музичних образів відображаються особливості ціннісних орієнтації слухачів.

Переживання людини нерідко виникають у відповідь на її просторово-тимчасове перебування у відношенні до тієї чи іншої цінності. Досягнення цінностей викликає позитивні переживання, віддалення від них – негативні. Коли педагог знає, з приводу чого дитина радіє або сумує, він може досить точно визначити характер його особистісного складу.

Будь-яка людина, що володіє простим фізичним слухом, може визначити, де звучить музика, а де – просто шум. Але почути в звуках музики відображення найтонших душевних рухів і вираження серйозних і глибоких переживань дано не кожному. Розвинути музичне сприйняття – це значить навчити слухача переживати почуття і настрої, що виражаються композитором за допомогою гри звуків, спеціальним чином організованих, включити слухача в процес активної співтворчості і співпереживання ідеям і образам, вираженим мовою невербальної комунікації; сформулювати розуміння того, за допомогою яких засобів композитор, виконавець досягають даного естетичного ефекту впливу.

Таким чином, аксіологічну сферу учня на уроках музики можна діагностувати через особливості сприйняття й розуміння дитиною твору. З'ясувати це можна за допомогою **бесід**. Наприклад,

всім змістом її життя, запасом її знань, входять у систему її поглядів як необхідна складова частина. Вони здобувають для людини особливий особистісний сенс, і тому вона відчуває потребу стверджувати ці думки і принципи, прагнути того, щоб їх розділяли й інші люди.

Наявність переконань, що охоплюють широке коло питань в галузі літератури, мистецтва, громадського життя, свідчить про високий рівень активності особистості сучасної людини.

Важливу галузь мотивації людських дій і вчинків утворюють неусвідомлювані спонукування, до яких належать установки та тенденції.

Установкою в психології позначається неусвідомлюваний особистістю стан готовності, схильності до діяльності, за допомогою якої може бути задоволена та чи інша потреба. Установка – це готовність, схильність саме певним чином сприйняти, зрозуміти, осмислити об'єкт або діяти з ним, що сформовані в минулому досвіді [21, с.214].

Як зазначає С.Л.Рубінштейн, будь-яка установка – це установка на певну лінію поведінки, і цією лінією поведінки вона і визначається [30, с.105].

Установка співвідносна з тенденціями. **Тенденції** виступають як прагнення, коли накреслюється не тільки вихідний, але й кінцевий їх пункт. Тенденції полягають у потребах, інтересах та ідеалах. Потреби, в свою чергу, в міру їх усвідомлення можуть виступати як потяг і як бажання. Від інтересу, як специфічної спрямованості на той чи інший предмет, відокремлюється схильність, як спрямованість на відповідну діяльність. Таким чином, виявляється розгалужена система проявів особистості і їх психологічних понять, завдяки яким сама особистість з мертвої схеми перетворюється в живу істоту зі своїми потребами й інтересами, своїми запитами й установками.

Якого б значення не надавати потребам, інтересам, установкам, вони не вичерпують мотивів людської поведінки; спрямованість особистості не зводиться тільки до них. Людина робить не тільки те, у чому відчуває потребу, займається не лише тим, що її цікавить. У неї є моральні уявлення про борг, обов'язки, що також регулюють її поведінку.

Належне, з одного боку, протистоїть індивіду, оскільки воно усвідомлюється як незалежне від нього – суспільно-загально-значиме, не підвладне його суб'єктивній сваволі. Разом з тим, якщо людина переживає щось як належне, а не тільки абстрактно знає, що воно

вважається таким, належне стає предметом її особистісних прагнень, суспільно значиме стає разом з тим особистісно значимим, власним переконанням людини, ідеєю, що оволоділа її почуттями і волею. Визначаючись світоглядом, вони знаходять узагальнене абстрактне вираження в нормах поведінки, своє конкретне вираження одержують в ідеалах.

Ідеал може виступати як сукупність норм поведінки; іноді це образ, що втілює найбільш коштовні й у цьому сенсі привабливі людські риси, – образ, що служить зразком [30, с.119]. Ідеал являє собою не те, ким людина насправді є, а те, ким вона хотіла б бути. Але було б неправильно суто зовні протиставляти належне й існуюче, те, ким людина є, і те, до чого вона прагне: те, що людина бажає, теж показове для того, ким вона є, її ідеал – для неї самої. Таким чином, ідеал людини – це передбачене втілення того, ким вона може стати, це кращі тенденції, котрі, втілюючись в образі-зразку, стають стимулом і регулятором її розвитку.

Ідеали формуються під безпосереднім суспільним впливом. Вони значною мірою визначаються ідеологією, світоглядом. Кожна історична епоха має свої ідеали – свій ідеальний образ людини, в якій час, середовище, дух епохи втілюють найбільш значимі риси. Ідеали виникають під визначальним впливом суспільних оцінок. Втілюючись в ідеалі, через його посередництво, вони формують загальну спрямованість особистості.

Значеннєві утворення граничного узагальнення перевтілюються в **цінності**, і людина усвідомлює власні цінності тільки в контексті цілісного світосприйняття. У цінностях сконденсовані досвід і результати пізнання минулих поколінь людей, що втілюють спрямованість культури в майбутнє. Тому цінності (маються на увазі культурологічні цінності, вироблені людством за історію його існування і піднесення на гребінь сучасної культури) розглядаються як найважливіші елементи культури, що додають їй єдність і цілісність.

Поняття «цінність» широко використовується в сучасних суспільних науках (філософії, психології, соціології), де воно звичайно трактується як суб'єктивне відображення у свідомості індивіда деяких специфічних властивостей предметів і явищ навколишньої дійсності.

Віднесення того чи іншого об'єкта навколишньої дійсності до цінності виражається в його здатності задовольняти потреби, інтереси і цілі людини [10].

24. Я дуже люблю дивитися і слухати радіо- і телепередачі про композиторів, акторів, режисерів, художників.

25. У вільний час я постійно займаюся одним або кількома видами діяльності: живописом, ліпленням, грою на музичних інструментах, написанням віршів, художньою вишивкою і т.д.

26. Я б зайнявся мистецтвом, якби в мене було побільше вільного часу.

27. Я постійно буваю в театрах.

28. Я беру участь у гуртках художньої самодіяльності.

29. Мені не подобається класичний балет.

30. Я читаю книги з мистецтва.

31. Мені здається, що немає необхідності дивитися в театрі той спектакль, що вже транслювався по ТБ.

32. Я хотів би працювати в професійному мистецтві.

Про художньо-естетичні потреби свідчать відповіді "так" по твердженнях 3, 15, 18, 20, 21, 24-28, 30, 32 і відповіді "ні" – по твердженнях 1, 2, 4-14, 16, 17, 19, 22, 23, 29, 31. Кожна відповідь оцінюється в 1 бал. Сила потреби визначається сумою набраних балів за відповіді "так" і "ні" по зазначених твердженнях.

Тест на тему: "Чи є в тебе музично-артистичні здібності"?

Так Ні

1. Чи є різниця між словами «тон» і «нюанс»?
2. Чи склали коли-небудь пісні?
3. Чи було коли-небудь бажання розмалювати стіни своєї кімнати?
4. Чи знайомі вам імена – Моне, Ван Дейк, Мендельсон, Шуберт?
5. Чи складаєте ви вірші?
6. Слухаєте музику тільки для розваги?
7. Чи подобається декламувати вірші вголос?
8. Часто відвідуєте концерти?
9. Часто слухаєте музику, чи виникають образи, пов'язані з мелодією?
10. Якщо музичний твір подобається, чи слухаєте його багато разів?
11. Чи надовго запам'ятовуєте чудовий пейзаж?
12. Чи любите ритмічні рухи під музику?
13. Чи плачете від яскравого емоційного впливу?

Методика "Вимір художньо-естетичної потреби" (В.С. Аванесов)

Інструкція. Вам пропонується ряд тверджень. Якщо дане твердження збігається з вашою особистою думкою, то відповіді "так", якщо не збігається – відповіді "ні".

1. Думаю, що сучасній людині цілком можна обійтися без спілкування з творами мистецтва.
2. Я не люблю віршів.
3. Я колекціоную записи класичної музики.
4. Вважаю участь у гуртках художньої самодіяльності пустою витратою часу.
5. У театр я не піду без приємної компанії, якщо навіть спектакль мені подобається.
6. Класичній музиці я надаю перевагу естраді.
7. Мені здається, що люди прикидаються, стверджуючи, що їм подобається симфонічна музика.
8. Висловлення "Архітектура – застигла музика" здається мені надуманим.
9. Німий кінофільм дивитися нудно.
10. Думаю, що гарний інженер (винахідник) набагато корисніше суспільству, ніж композитор.
11. Якби я був журналістом, я зволів би писати про події, ніж про мистецтво.
12. Вибираючи між спортивною і художньою гімнастикою, я віддаю перевагу би першій.
13. Наука вчить людину більше, ніж мистецтво.
14. Я більше люблю екранізації літературних творів, ніж самі ці добутки.
15. Прослуховування класичної музики знімає мій поганий настрій.
16. Вважаю, що опера вижила себе.
17. Думаю, що естрада стає самим популярним видом мистецтва.
18. Я збираю художні альбоми і репродукції.
19. Знаходячись у компанії, я звичайно не беру участь у розмовах про мистецтво.
20. Любов ученого до мистецтва сприяє його науковій діяльності.
21. Мені подобаються стародавні романи.
22. Мені подобаються більше люди розважливі, ніж емоційні.
23. У наш час бальні танці просто смішні.

Поняття «цінність» в його психологічному трактуванні еквівалентне певному комплексу психологічних явищ, що, хоча і термінологічно позначаються різними поняттями, але семантично – однопорядковими: Е.Корабліна та М.Ронгінський називають їх «значимістю» [14, с.8]; А.І.Божович «життєвою позицією» [3, с.135]; О.М. Леонт'єв «значенням» і «особистісним змістом» [16, с.177]; С.Л.Рубінштейн «психологічними відносинами» [30, с.137].

Цінність внутрішньо висвітлює все життя людини, наповнює її простотою і гармонією, що веде до справжньої свободи – свободи від сумнівів і страхів, волі творчих можливостей. Цінності не є незмінними, раз і назавжди упорядкованими, їх перебудова можлива.

С.Л. Рубінштейн вказував, що цінність – значимість для людини чогось у світі, і тільки визнана цінність здатна виконувати найважливішу ціннісну функцію – функцію орієнтира веління [30, с. 148].

У кожної людини існує своя система цінностей, в якій цінності вибудовуються у визначеному ієрархічному взаємозв'язку. Звичайно, ці системи індивідуальні лише остільки, оскільки індивідуальна свідомість відображає свідомість суспільну. З цих позицій як показник певного рівня розвитку особистості учнів необхідно враховувати два основних параметри: ступінь сформованості ієрархічної структури цінностей та спрямованість цінностей.

Перший параметр дуже важливий для оцінки рівня особистісної зрілості школяра. Річ у тім, що інтеріоризація цінностей як усвідомлений процес відбувається лише за умов наявності здатності виділити з безлічі явищ ті, які мають для людини деяку цінність (задовольняють її потреби й інтереси), а потім перетворити їх у визначену структуру в залежності від умов, близьких і далеких цілей свого життя, можливості їх реалізації тощо. Така здатність може здійснитися лише при високому рівні особистісного розвитку, що включає певний ступінь сформованості вищих психічних функцій свідомості і соціально-психологічної зрілості. Другий параметр, що характеризує особливості функціонування аксіологічної сфери, дає можливість кваліфікувати змістовну сторону спрямованості особистості. У залежності від того, які конкретні цінності входять у структуру аксіологічної сфери особистості, які сполучення цих цінностей і ступінь більшої чи меншої переваги одних щодо інших, можна визначити, на які життєві цілі спрямована діяльність особистості. Аналіз змістовної сторони ієрархічної структури

аксіологічної сфери може також показати, у якому ступені виявлені цінності учнів відповідають суспільному еталону, наскільки вони адекватні меті виховання. [37, с. 42-48].

Загальнолюдські цінності, воля, совість, щастя характеризують підсумкові уявлення людини про гідне життя. Персональна ієрархія цінностей суворо індивідуальна, а тому неповторна. Простежити соціальний розвиток особистості можливо через динаміку його конкретних і окремих відносин до загальнолюдських цінностей, що акумулюють у собі досягнення культури.

Таким чином, цінність складає зміст життя людини і визначається низкою категорій: ідеали, потреби, переживання, роздуми, дії, вчинки. Поглибленню розуміння сутності поняття «аксіологічна сфера» допоможе усвідомлення розуміння поняття «духовні цінності» – це те, що значиме для життя людини, той кращий об'єкт, присутність якого впливає на змістовний хід життя.

З погляду ціннісного підходу до вивчення особливостей формування свідомості особистості всі явища дійсності (вчинки людини) можуть бути представлені у вигляді набору цінностей, що виражає суб'єктивну оцінку індивідом цих явищ з позиції їхньої необхідності при задоволенні потреб і інтересів [13, с. 4-7]

Педагоги, а особливо вчителі мистецьких дисциплін, як представники людської культури, скеровують учнів на вищі цінності, ставлячи перед собою завдання сформулювати краще ставлення до них через розуміння і усвідомлення.

Ціннісне ставлення – це стійкий вибірковий зв'язок суб'єкта з об'єктом навколишнього світу. Коли цей об'єкт, що виступає у всьому своєму соціальному значенні, набуває для суб'єкта особистого змісту, він розцінюється як щось значиме для життя суспільства й окремої людини. Сам об'єкт не завжди усвідомлює особистісну ієрархію цінностей, міру значимості їх для свого життя. Настільки ж важко це зробити і педагогам, що намагаються прослідити етапи духовного становлення вихованців. Цим зумовлюється необхідність визначення методів діагностики аксіологічної сфери особистості.

56. Ви любите жартувати над іншими?
57. Чи страждаєте Ви від безсоння?

Ключ до відповідей (табл. 2):

е – екстраверсія; н – нейротизм; л – неправда

Таблиця 2

№ питання	Відповідь		№ питання	Відповідь		№ питання	Відповідь	
	так	ні		так	ні		так	ні
1	е		20		е	39	е	
2	н		21	н		40	н	
3	е		22	е		41		е
4	н		23	н		42		л
5		е	24	л		43	н	
6	л		25	е		44	е	
7	н		26	н		45	н	
8	е		27	е		46	е	
9	н		28	н		47	н	
10	е		29		е	48		л
11	н		30		л	49	е	
12		л	31	е		50	н	
13	е		32		е	51		е
14	н		33	н		52	н	
15		е	34		е	53	е	
16	н		35	н		54		л
17	е		36	л		55	н	
18		л	37		е	56	е	
19	н		38	н		57	н	

При кількості балів по шкалі неправди більше п'яти щирість відповідей ставиться під сумнів, і анкета з відповідями визнається недостовірною.

Відповіді по факторах заносяться в графік, у якому параметр нейротизму знаходиться на вертикальній осі, а екстраверсії-інтроверсії на горизонтальній. Обидві осі мають градації від 0 до 24.

В роботі із школярами середнього та старшого шкільного віку доречно використати тестові методики, що спрямовані на вияв конкретних потреб [31, с.223-224; 23, с.132].

30. Чи буває, що Ви передаєте слухи?
31. Чи буває, що Вам не спиться через те, що різні думки лізуть у голову?
32. Якщо Ви хочете дізнатись про що-небудь, то Ви волієте прочитати про це в книзі, ніж запитати в друзів?
33. Чи буває у Вас сильне серцебиття?
34. Чи подобається Вам робота, що вимагає пильної уваги?
35. Чи бувають у Вас приступи тремтіння?
36. Якби Ви знали, що ніколи сказане Вами не буде розкрито, ви б завжди висловлювалися в дусі загальноприйнятого?
37. Вам неприємно бувати в компанії, де жартують один над іншим?
38. Ви дратівливі?
39. Вам подобається робота, що вимагає швидкості дій?
40. Чи вірно, що Вам нерідко не дають спокою думки про різні неприємності і жахи, що могли б відбутися, хоча все скінчилося благополучно?
41. Ви повільні і неквапливі в рухах?
42. Ви коли-небудь спізнавалися на побачення або на роботу?
43. Чи часто Вам сняться кошмари?
44. Чи вірно, що Ви так любите поговорити, що ніколи не пропустите зручну нагоду поговорити з незнайомою людиною?
45. Чи турбують Вас які-небудь болі?
46. Ви почували себе нещасливим, якби довго не могли бачитися зі своїми знайомими?
47. Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?
48. Серед людей, яких Ви знаєте, є такі, котрі Вам явно не подобаються?
49. Чи можете Ви сказати про себе, що Ви впевнена у собі людина?
50. Вас легко зачепити, якщо покритикувати ваші недоліки або недоліки Вашої роботи?
51. Ви вважали, що важко одержати дійсне задоволення від вечірки?
52. Чи турбує Вас почуття, що Ви чимось гірше інших?
53. Вам легко внести пожвавлення в досить нудну компанію?
54. Чи буває, що Ви говорите про речі, у яких зовсім не розбираєтеся?
55. Ви турбуєтеся про своє здоров'я?

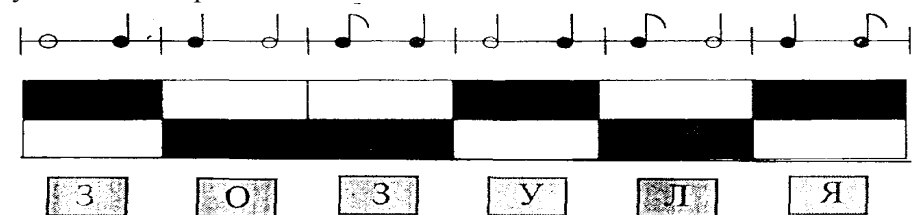
Зміст методики діагностики аксіологічної сфери на уроках музичного мистецтва

Музичний твір у силу своєї багатозначності допускає багато різноманітних тлумачень і тому, на думку В.П.Петрушина, є зручним інструментом для дослідження особистості слухача, який, вкладаючи в пояснення змісту твору певний зміст, тим самим говорить і про себе, про свої внутрішні пристрасті, ідеали, цінності [25, с.165]. У цьому випадку чітко виявляються закономірності апперцепції, тобто вплив минулого досвіду (Е.В.Назайкінський, В.В.Медушевський, Г.Л. Головінський).

В роботі з дітьми молодшого шкільного віку для контролю та уявлення про музичні здібності з метою їх розвитку в контексті формування музичного досвіду доцільно використовувати **тести** на звуковисотний слух, на інтенсивність (силу) звучання, на музичну пам'ять.

Тест «Лото»

Вчитель прикріплює до дошки картонну таблицю і пояснює, що 6 пар клітин у ній – це шість загадок. Щоб відгадати кожну загадку, учням необхідно визначити, який з двох звуків, послідовно виконаних на інструменті (фортепіано, баян, скрипка) буде звучати довше, а який коротше. Якщо перший звук буде довшим, то в таблиці закреслюється або закривається чорним квадратом верхня клітинка, якщо другий – то нижня. Коли вибрані всі 6 відповідей, заповнені клітини таблиці, які одночасно є картками на яких відтворені літери алфавіту, то на зворотній стороні можна прочитати "Зозуля" – пісня, яку діти співали раніше.

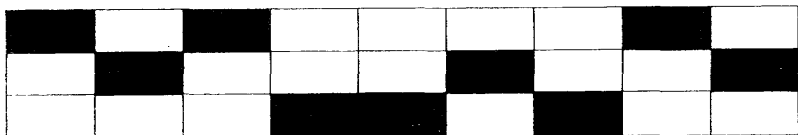
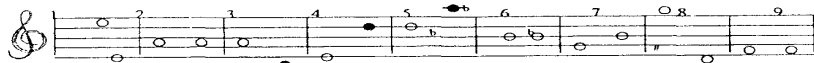
Тест «Сопілка»

Дозволяє відрізнити голосні звуки від тихих. У тесті використовуються 7 пар звучання, а саме: фортепіано, металофон, бубон, сопілка, барабан, голос, фортепіанна струна. Методика виконання подібна до попереднього завдання, якщо перший звук

голосніше другого, то закреслюється клітина верхня, якщо другий голосніше першого – нижня. Після виконання завдання діти з'ясовують, що було зашифроване слово "Сопілка". Вчитель пояснює дітям, як виглядає цей інструмент, як він звучить і де використовується.

Тест «Лускунчик»

У дев'яти парах завдань зашифроване слово "Лускунчик". Учитель з'ясовує у дітей, хто такий Лускунчик, хто з дітей читав або дивився у театрі, по телебаченню цю казку, про що вона, хто автор музики тощо.

Л У С К У Н Ч И К

Доцільно використовувати тести і в роботі із учнями середніх класів з метою визначення розвитку інтересів, музичного кругозору.

Тест розвитку музичного кругозору

Питання:

1. Вид театрального мистецтва, в якому сценічна дія поєднується з вокальною та інструментальною музикою, хореографією, живописом:

- а) балет
- б) опера +

2. Симфонічна казка С.Прокоф'єва:

- а) "Петя і вовк" +
- б) "Попелюшка"
- в) "Ромео і Джульєтта"

3. Німецький композитор, автор багатьох творів для дітей, а також відомих фортепіанних п'єс "Сміливий вершник" і "Веселий селянин":

- а) Моцарт
- б) Шуман +
- в) Брамс

6. Ви завжди стримуєте свої обіцянки, не зважаючи на те, що Вам це не вигідно?

7. Часто у Вас бувають спади і підйоми настрою?

8. Узагалі Ви дієте і говорите швидко, не затримуючись для обмірковування?

9. Чи виникало у Вас коли-небудь почуття, що Ви "нещаслива" людина, хоча ніякої серйозної причини для цього не було?

10. Чи вірно, що Ви майже на все могли б зважитися, якщо справа пішла на суперечку?

11. Ви бентежитесь, коли хочете зав'язати розмову із симпатичним(ний) незнайомцем(який)?

12. Чи буває коли-небудь, що розлютившись, ви виходите із себе?

13. Чи часто буває, що Ви дієте під впливом настрою ?

14. Чи часто Вас мучать думки про те, що Вам не довелося зробити чи сказати?

15. Вам більше подобається читати книги чи зустрічатись з людьми?

16. Чи вірно, що Вас досить легко вивести з себе?

17. Ви любите часто бувати в компанії?

18. Чи бувають у Вас часто такі думки, що Ви не хотіли б, щоб про них знали інші люди?

19. Чи вірно, що Ви іноді повні енергії так, що все горить у руках, а іноді зовсім мляві?

20. Вам подобається мати поменше приятелів, але зате особливо близьких Вам?

21. Ви багато мрієте?

22. Коли на Вас кричать, ви відповідаєте тим же?

23. Чи часто Вас мучить почуття провини?

24. Чи всі Ваші звички гарні і бажані?

25. Чи здатні Ви дати волю своїм почуттям і щосили повеселитися в гучній компанії?

26. Чи можна сказати про Вас, що нерви у Вас часто бувають натягнуті до межі?

27. Ви людина весела і жвава?

28. Після того, як справа зроблена, чи часто Ви думкою повертаєтеся до неї і думаєте, що Ви могли б зробити краще?

29. Ви звичайно почуваете себе спокійним, коли знаходитесь в компанії?

При цьому "Автор" говорить про те, що б він хотів виразити в доробку, "Виконавець" говорить про особливості трактування, "Критик" – про якість реалізації задуму, з ним може сперечатися інший "Критик" і, зрозуміло, "Слухачі" [25, с.344].

Методика "Музично-рольовий ринг". У грі зустрічаються представники шанувальників різних музичних напрямків, наприклад, "Симфоністи" і "Металісти". Гра проходить у три раунди.

Кожна з команд доводить переваги своєї музики на противагу музиці протилежної сторони. В другому раунді команди міняються ролями – ті, хто були в ролі "Симфоністів", стають "Металістами" і навпаки. У третьому раунді, найважливішому, повинні відбуватися пошуки шляхів, що могли б якимось чином примирити протилежні позиції. Розв'язання змодельованого конфлікту вбачається в тому, що учні в ході подібних диспутів усвідомлюють межі життєвих зон кожного жанру. Слухаючи класику, людина налаштовується на серйозні думки і переживання; намагатися танцювати під таку музику – безглуздо. Рок-музика виражає умонастрої сучасників, але якщо хочеш бути дійсною людиною, те нерозумно відмовлятися від духовних завоювань людства [25, с.344].

Методика "Пізнай себе". Ця методика пов'язана з можливістю використання музики при самовихованні і розширенні поля доступних емоційних переживань. Учні одержують анкету опитувальника Айзенка, за допомогою якої вони можуть визначити структуру свого темпераменту. У ході прослуховування різних за характером музичних творів учням пропонується приміряти до себе і пережити ті емоційні стани, що не входять у структуру їхнього природного темпераменту, і в такий спосіб як би виходити за рамки звичних відчужень, що збагачує емоційну сферу особистості. Музичне переживання в цьому випадку стає засобом, за допомогою якого здійснюється особистісне зростання учня [25, с.344-345].

Тест Айзенка на виявлення рівня нейротизму і екстраверсії

1. Ви часто відчуваєте тягу до нових вражень, до того, щоб "струснути", відчути драйв?
2. Чи часто Ви відчуваєте, що маєте потребу в друзях, які б Вас розуміли, підбадьорили або втішили?
3. Чи вважаєте Ви себе людиною необразливою?
4. Чи дуже важко Вам відмовлятися від своїх намірів?
5. Ви обмірковуєте свої справи не поспішаючи, волієте почекати, перш ніж діяти?

4. Концертний клавішний інструмент:

- а) фортепіано
- б) рояль +
- в) акордеон

5. Ансамбль з трьох виконавців:

- а) тріо +
- б) квартет

6. Низький чоловічий голос:

- а) бас +
- б) баритон
- в) тенор

7. Дитяча опера М.Лисенка:

- а) "Коза Дереза" +
- б) "Курочка Ряба"
- в) "Попелюшка"

8. Знак, що вказує на підвищення звуку та півтону:

- а) бемоль
- б) дієз +
- в) бекар

9. Послідовність музичних звуків у висхідному або нисхідному

порядку:

- а) звукоряд +
- б) гама

10. Український народний танець:

- а) "Бульба"
- б) "Лезгінка"
- в) "Гопак" +

11. В якій опері М.Глінки звучить "Марш Чорномора":

- а) "Руслан і Людмила" +
- б) "Іван Сусанін"

12. Музикант, який грає на бандурі:

- а) кобзар
- б) бандурист +

13. Урочиста, хвалебна пісня:

- а) марш
- б) гімн +

14. Балет П.Чайковського, в якому виконується "Танок феї

Драже":

- а) "Лускунчик" +

- б) "Лебедине озеро"
- в) "Ромео і Джульєтта"

15. Сполучення двох голосів у музиці:

- а) двоголосся +
- б) унісон

Методика проведення тесту: вчитель зачитує питання, потім відповіді з порядковими номерами. Учень вибирає правильну, на його думку, відповідь і ставить відповідний порядковий номер. В кінці вчитель перевіряє виконане завдання і підраховує правильні і неправильні відповіді. Система оцінювання: 1) 13-15 правильних відповідей – "5"; 9-12 правильних відповідей – "4"; 5-8 правильних відповідей – "3"; лише 5 правильних відповідей – "2".

В роботі зі старшими школярами доцільно використовувати такі методики.

Диско-КВК. Методика являє собою змагання двох команд, набраних або з двох класів, або представників двох шкіл. Гра проводиться в три дії, перша з яких – танцювальна дискотека, на якій дві команди представляють музично-танцювальні програми, що оцінюються журі. В другій дії, що відбувається в залі, команди (8-10 чоловік) перевіряють один одного на музичну освіченість, ставлячи по черзі питання з історії музики, з визначення різних стилів, з історії життя різних композиторів і т.д. Методика припускає також конкурси музикантів-виконавців, танцюристів, знавців музичних інструментів і співочих голосів.

Умови змагання створюють сильну мотивацію як у членів команд, так і в їх уболівальників, а це приводить до того, що знання, які повідомляються командами, засвоюються на фоні дуже високої емоційної зацікавленості. Завдяки цьому вони запам'ятовуються особливо міцно і глибоко. Інтерв'ю зі школярами, за даними В.П.Петрушина, після проведення подібних заходів показують, що вони оцінюються в цілому набагато вище, ніж звичайні танцювальні дискотеки, так само як і дискотеки з театралізованими сценаріями.

Команда, у якій збираються знавці музики, із психологічної точки зору може розглядатись як своєрідна референтна група, з якою присутні на змаганні болільники порівнюють і оцінюють свої власні знання й інтереси. Капітани команд у такий спосіб стають лідерами суспільної думки, що ніби акумулюють весь музичний досвід даного колективу [25, с.343].

Методика "Переконай несвідомого". Використання цієї методики пов'язано зі створенням ситуації когнітивного дисонансу в старших школярів, що повинні були переконати "несвідомих" молодших школярів у важливості класичної музики в житті людини. Експеримент проводиться в такий спосіб. Спочатку заміряється установка на значимість серйозної музики в житті даного школяра: велике значення (+2), невелике (+1), ні велике, ні мале (0), мале (-1), ніяке (-2). Через тиждень цим же школярам говорилося, що в одному з третіх класів, де вчитель музики веде уроки, є досить багато "несвідомих" третьокласників, які вважають, що класична музика в житті людини не має ніякого значення. Учитель запитує старшокласників, чи не зможуть вони йому допомогти переконати "несвідомих" третьокласників, написавши їм тексти-рекомендації. Завдання є добровільним, тобто ті, хто не хоче допомогти експериментатору, можуть відмовитися від виконання завдання. У такий спосіб дотримується свобода вибору. Після виконання завдання вчитель повідомляє учням, що з отриманих текстів він складе одні загальні рекомендації і напише колективний лист у дитячу газету або на передачу, для того щоб інші діти знали, що класична музика – дуже важлива в нашому житті. Після проведеної роботи школярів знову просять відповісти на запитання про те, як вони відносяться до серйозної музики.

В експерименті необхідно дотримуватись двох найважливіших умов виникнення когнітивного дисонансу – свобода вибору в допомозі експериментатору (насправді ж на старшокласників непомітно "давлять" ситуаційні обставини, але вони не можуть їх ясно усвідомити) і підвищення почуття відповідальності за висловлену думку через повідомлення про те, що думки учнів будуть оприлюднені. За результатами – від 30 до 33 % учнів після експерименту підвищують свою оцінку класичної музики. Ставши в позицію переконання іншої людини в якій-небудь цінності (усвідомлено чи неусвідомлено), людина сама починає вірити в неї [25, с.343].

Методика рольової взаємодії "Музика і Я". Учасники дискусії вибирають за своїм бажанням ту чи іншу роль, обумовлену закономірностями музичного життя: "Я – композитор", "Я – виконавець", "Я – слухач", "Я – критик". Вчитель повідомляє деякі основні дані про композитора і про твір, що прослуховується, після чого пропонує взяти ту чи іншу роль і з її позиції проаналізувати твір.